

T/112 עדות מס.

- 1 -

סרט מס. C/112

ברית קלהה שפיאר - שמות ומושגים

בודפשט - Budapest

רחוב פני - Feny Utca

רחוב يولיה - Julia Utca

קנדו קלמן - Kando Kalman

"אנצנגו שוורם" - עטון - Egyenloseg

טגיאר זידוקלאפיריה - Magyar Zsido'k Lapja

רחוב א' אנדי - Csanadi

גאלרט היגי - Gellert Hegy

רחוב גיופר - Gyopar

רחוב ברץ - Berc

סטלו גאבור - Szteko Gabor

פהר גורג' - Feh'er Gyorgy

באלאשה - Balassa

שמות בדווירים: Szilasi Esztanne

Szilasi Gyorgy

סטלו גאבור - Szteko Gabor

צsepel Sziget - א' אפקל סיגאט

רחוב פוטי - Fotj Ut.

בית החולים האדום התריכון האונגרי - Evangelikus Gymnasium "ma

Kiralyne Utca

*T-112 Klara Spitzer
PP. 14-25*

דראיון עם גברת אסתר קלריה שפירצ'ר בירושלים

מראינט: תקוה פטל

תאריך: 7 בנובמבר 1989

מדפסה: אסנת בראל

ש. גברת שפירצ'ר, את בולדת ב- 10 למאי 1919 בבודפשט (Budapest). ספרי

█ קצת עלייך ועל ההורים לפניה המלחמה. העמות שלם, העיסוקים שלהם, האורירה בבית.

█ ת. כמו שבתוב, אני נולדתי בהונגריה. היותה לי ילדות מאד טובה ובסדר. אנחנו הירינו תמיד גאים שאנו יהודים, אבל יחד עם זה הירינו הונגרים. אני הרגשתי, אפשר להכיר עד נניהם 1939/1940 אני יכלה רפה לשכב את שני הדברים, שאני הונגריה היא וגורתי שם את בתיה הספר שלי ואהבתי את הספרות ההונגרית, וזה היה קרוב אליו. אהבתה את המורים שלי שלא היו יהודים. סמינר גמורתי בבית ספר היהודי, אבל הירוך למדתי בבית ספר משלאן. אני התלבטה מדברים יהודים והتلבהתי בארץ ישראל, אבל לא חשבתי שאני עצמי אבואה. אבל רציתי לעזoor בכל עניין של בניה של ארץ ישראל, קרן קיימת ודברים כאלה.

█ אבל על עצמן לא חשבתי שאעוזב את הונגריה.

█ ש. הורייך, שמותיהם, מה הם עושים.
ת. אבא שלי היה פקיד באיזה מפעל די גדול. באותו מפעל הוא עבד הרבה שנים. הוא לא היה מנהל, הוא היה איזה דרגה מתחת המנהל. אמא שלי הייתה בirthה בבית. לאבא קראו הוגו, בעברית הלל קונדר. אמא שלי הייתה לאורה זינריך.

ש. היו לך עוד אחים?

ת. אח אחד, יש לי עוד, תודה לאל.

ש. הציתרי לדעת על בית ספר. אמרת שאתה הרשות גם הונגריה וגם יהודיה.

איך היו היחסים עם לא יהודים?

ת. היה בסדר. אני לא ראיתי שהחברה הכى טוביה הייתה לא יהודיה, אבל היו יחסים טובים והרו ממש בנות שלמדנו שתיים עשרה שנה יחד, מבייתה או ביסודו עד השמינגראט.

ש. ובוחזק בסביבה, לא היו בריטונים?

ת. לא, אני לא הרשותי, לא הרשותי.

ש. גנטיה גדו שילך לשילך בין יהדות יהוגנדיות, היה פאה מההורים, מהביה?

ת. מכך. מפני שהיא תמיד יותר יהודיה. היה הרשות את האנתרופולוגיות.

ש. היה דברה על זה?

ת. כן, דיברו על זה, אבל אני הרשותי אם עצמי הונגריה, עם זה יהוד.

ש. באיזו מידה קיימות את הדת והיהדות?

ת. קיימנו הרבה אחזוק, לא הרבה אחזוק, אם אני הולכת פה לשאול, פה לא חשובים שאנו דתיים, אבל היה אצלנו בשידור. אני למדתי בבית ספר מלכתי, אז בבית ספר אני כתבתי בשפת, אבל ברהע שחזרתי הביתה – לא כתבתי. כמוון לא בירושלים, לא גנטנו. אבל אבא הכל לעובדה. הוא הילך בירום שיש בערב לבירת בנסת. אמא הלכה בשבת לבירת בנסת והייתה בשאר אחוז. השתריבנו לקהילה הניאולוגית. בbijת בנסת היה אצלנו הרבה.

ש. היה לכם קשר עם דאשי הקהילה?

ת. כן, כיר אנחנו גרכנו בבודפשט מצד ימין של הדנובה, ושם הקהילה היה הרבה יותר קטנה מאשר בפסט (Pest).

ש. באיזה רחוב זה היה?

ת. בילדותי היה רחוב יוליה (Julia Utca) ורחוב פני (Feny Utca). בבודה (Buda) הייתה קהילה של בעדר שבטים אך' אנשיים. בפסת היו מאה שמונאים אך' יהודים.

ש. היו לכם קרוביים בחו"ל, מחוץ להונגריה?

ת. אם של אמא היה בהונגריה, זו משפחת זינגריך. משפחת זינגריך הרגם בבודפשט. אם אחד התגורן בגרמניה בברכין.

ש. אני שואלת כי רציתך לדעת אם שמעתם ממנו על מה שקרה שם בשנות האלפיים על גלוות הריטלים.

ת. לא חידנו צוותים וק' שימוש ממן, כי היינו מודעים כזה, ובולם ידעו את זה באירופה.

ש. מה ידעתם?

ת. ידענו מה קרה, שהיטלר עלה לשטון ויהי ה"אנשלוס" והיה הכל באוסטריה. אני למדתי עוד בסמינר בשירה ה"אנשלוס" ב- 1938.

ש. רציתך לדעת אם ידעתם יותר מפורט על הצעדים נגד היהודים.

ת. ידענו שם רוצים. זה לא היה בסתר, אז שמענו ברדיो בבודה, באחרים ובערב שהיטלר דיבר שהוא רוצה שבל היהודים יעדנו את אירופה,

רוצים לצד השמיד אותנו. הוא אמר את זה בלי ניסתיר. זה שמענו. היינו עדים לצד שהוא אמר את זה. אי אפשר להאמין עוד שאנחנו חירם הרים,

ופרופסורים אומרים שזה הכל לא היה נכון, ושהיהודים מצוץ מהאכזב.

צריך רק לפתח את הקטעות שהוא דיבר בהם ואת הרטיטים ולראות איך הוא אמר את זה. הפרטיהם, אולי הם בלבד לא חשבו שזה "ישראל" כל בך.

טוב להם שששה מיליון יהודים הם הרגו בגז ובבל מיני אפשרויות.

ש. אתם חשבתם באורה בלשוני שהקשרים בין גרמניה והונגריה יוכולים

לפגוע ביהודי הונגריה?

ת. כן חשבנו על זה, אבל השבנו, בהתחלה חשבנו שזה לא יהיה, זה לא יקרה, כי בכל זאת היה, חשבנו שאצלנו זה יהיה אחרית. אבל היו בבר, מה שאמורתי שהתחלה לחשוב שהדיעות שלי לא היו נבולות ב- 1939/1940, בשבאו החוקים נגד היהודים. אמנם זה היו קודם בשטח הכלכלי ודברים כאלה, אבל אחד בר אナンחו הראשו שאנחנו כבר סגורים מஸיב. למשל, הגרמנים עברו דרך הונגריה ליווגסלביה - עד גם בגדודים היו בבר גרמנים, ובמערב היו גרמנים, ובכל מקום היו מסיבים כבודם גרמנים, לא כפולזבקים היו גרמנים. תרמה הרגשה מאד מאד של חוסר בטחון, וידענו שזאת איזה גס יכול לעוזר לנו, שבקרה המלחמה תגמר לפנינו שם יבואו. אבל זו בכלל לא הירטה והפתעה שבע- 1944 הם נכנסו.

ש. עוד לפני שם נכנסו, רציתך לדעת אם היו אצלם פליטים שהרינו מפולין בעקבות הפלישה?

ת. כן. אני יכול להגיד שמאז נכבו הפטגום שעדי שבן אדם לא נמצא באותו מצב - הוא לא יכול להרשים בדיקות את מצבו של השני. אולי פחדנו לנודר כמו שהוא צריך לנודר. פה אני יכול להסביר מדוע היהודים הפולנרים לא אהביהם את ההונגרים, כי הם מוכנים סבלו כבר מ- 1939 ואנחנו לא עמדנו ולא רבלנו כמעט על ידם כמו שצדיך.

ש. היה לך מפגש עם פליטים פולנרים?

ת. עם פולנרים לא, עם סלובקים בן.

ש. איך התחטט הקשר?

ת. לא קשר, הם גרו בדירה שלנו ואמרו שיש להם מספיק בדירות שלא תקרה לנו שום אי נזירות.

ש. מתי זה היה שם הגיעו אליכם? איך הם הגיעו אליכם בכלל?

ת. אנחנו לא גדרנו בדירה שלנו, כי בעלי היה במחנה עבודה. אז אני לא גדרתי בדירה שלי והלכתי להורי. אז בר זה התקשבל. איך הם הגיעו את

הכתובות שלנו? – אני לא זוכרת ולא יודעת. הם היו מואד בסוד בימי הם אמרו: אנחנו יהודים אבל יש לנו כל מיני נסירות ואתם לא צריכים לפחד. הם שילמו על הדירה, זה לא ארזה טובה שעשית, והם גם לא ביקשו, הם היו דרי עשירים.

ש. מה הם סירפדו?

ת. הם סירפדו שם היה אדריכלים לבתו. הם רצו לבתו, כדי לא להרוויה באירועים.

ש. זה היה בערך ב- 1940?

ת. אני אגיד לך בדיעך. אני התהנתני כ- 1943, זה היה ב- 1942 – 1943.

ש. הם היו בל בר הרבה זמן אצלם?

ת. אני חושבת שפחות משנה, אבל בין השנתיים האלה.

ש. את הדכricht את מחנות העבודה שבנלר נלקח אליהם. הוא נלקח גם כן בתקופה הדעת?

ת. הוא היה כל הזמן, עוד לפני הפסוקות – תמיד לcko אותו. לאחר מכן, אחדי כל מיני הפסוקות – תמיד לcko אותו.

ש. איך הוא נלקח, באו ולקחו אותו? או זה היה הגיל שלו?

ת. זה היה הגיל שלו.

ש. באיזה מחנות עבודה הוא היה?

ת. הוא היה, תודה לאל, רק בהונגריה, לא לcko אותו.

ש. הוא יכל לבוא הביתה מדי פעם?

ת. היה תלוי, בן. אנחנו התבוננו תמיד וידענו אחד על השני.

ש. אני שואלת אותך לפני תאריכים, כי באמצעות התקופה הדעת גם הייתה מלחמה בין גרמניה לברית המועצות. רציתך לדעת איך היהת התגובה היהודית לזה?

ת. תראי, זה היה אני חושבת, הפעעה לא רך לנו, לבולנו. קודם היהה ברית בין ברה"ם לגרמנים. זו בבר לא הייתה הפעעה פרטיה, עם זה יחד שם אחד בר היו אחד נגד השני. זו היהת התקווה שלנו, בין התקויות הגדולות. בעצם, זה היה בסוף שם נכנסו להונגריה, מפני שנשארו בהונגריה, מפני שנשאר בבודפשט, שהrosis הופיעו. וירום אחד לפני, כי בבודפשט הרתה מלחמה החוב רחוב. ואיפה שאני הסתרתי - אני מאי שמחתי לשמעו אותו אומריך אנחנו נמצאים פה ומפה, מהרו סבלנים, אנחנו באים ונציג אתכם.

ש. את אמרת שאנו עברתם לגורע עם המודדים שלכם.

ת. כן, אבל זה לא אוחז שגרמנים נכנסו.

ש. עוד לפני, רציתני לדעת על התקופה לפני שהגרמנים נכנסו.

ת. שבילרי לא היה בניה.

ש. רך בפלל זה?

ת. רך בפלל זה.

ש. הדרשת הרעה בתנאים, עוד לפני שהגרמנים נכנסו, ככלוי היהודים זה בולנו הרגשנו. גם בקשר לעובודה, לא העבודה שלי כי אני הייחידי מורה בקהילה. במורה אני לא נפגעתי. אבל העבודה של בעלי והעבודה של אבא שלי, ששלהו אותו לפנסיה.

ש. בגין עובודה, היו עוד צעדים שהרחשتم?

ת. אי אפשר היה לקבל עובודה. המועד של היהודים לפני 1939 היה טוב בהונגריה, ואחר בר זה לאט לאט, ובאמת במלחמות זה ירד. היו מקומות שבכל לא קיבלו יהודים. לא לדבר על האוניברסיטאות שהבר מזמן היו נוטדים קלודוס בהונגריה, רק מספר מסוים נקחו לאוניברסיטאות.

ש. כל התקופה הדעת המשכת לעובוד?

ת. אני המשכתי לעבוד.

ש. את אבא שלך לא לקחו למחנות עבודה?

ת. לקחו, אבל תודה לאל, רק בזמן קצר מאד, מאד קצר, שבועיים שלושה, לא יותר.

ש. ואח שלך?

ת. את אח שלי לקחו, אבל הוא ברוח.

ש. איך הוא ברוח, מהמתנה או בדרך لأن שהוא?

ת. מהמתנה, בתונגרית.

ש. הוא חזר הביתה?

ת. לא חזר, מפסו אותו ווואז היה בבית סודר ואחר מכן הוא ניצל ויצא ממשם, תודה לך.

ש. מרץ 1944, תאריך את היום.

ת. היה לנו בברנו, תודה לך, כי הוא נולד ב- 1943. אנחנו גרכנו ברחוב יוליה (Julia Utca) והוריו גרו גם בבודה, אבל במקום אחר, ברחוב פני (Feny Utca). פתוום, זה היה יום ראשון ה- 19 למרץ, אני היומן במרפסת שלנו. אני מסתכלת החוצה ופתואם רואה שהוריו מגיעים. ואני ראייתי על הפנים שלهما, באילו שקרה אסון. אני הסתכלתי, הם שניהם באים, בעלי נל ידי, הבן בבית. אפיינו אחרי גר אצלנו. אז לא יכולתי להבין מה יכול היהות האסון הגדול. הטלפונים לא פעלו כבר. הם אמרו שהגדומים נכנעו. הם אמרו את זה ואנחנו ידענו שדה הסוף פסוק.

ש. מתי התחלטם להריגש את הגזירות?

ת. הגזירות - כל דגש הריגשו את הגזירות. זה היה ב- 19 למרץ. קודם כל סגרו את הטלפונים, אי אפשר היה להתקשר. מי שהיה בתחנת הרכבת והיה יהודי - אי אפשר היה לנסוע מבודפשט למקום אחר. מיר שהירה נגיעה בבדיקה בבודפשט וגר במקום אחר - לא היה יכול לילכת בחזקה,

וגם הפור. האנשים נתקעו. ב- 5 לאפריל, מאי היה צריך לעובוד את הטלאי הצהוב. מהיילSSH וחלאה. ובכל יום באו ובאו חוקים אחרים. התהילו בדירות, שהירה צריך לעזוב את הדירה במחירות. קודם כל צירנו את הבתים היהודים. אמרו: אנחנו זקנים לדירות באלה, ובאליה. היהודים הילכו לכהילה ואמרו לכהילה: אנחנו זקנים למאה, שלוש מאות, אני לא זוכרת את המספרים, עד מחר אנחנו זקנים לדירות. הם אמרו אפרילו את המטרה, שיש מי שבאו ממקום שם לא יבולים כבר לגור שם כי קיימו פאה.

ש. מפוגרים מהתאצוז.

ת. אחר כך היו גתים יהודים.

ש. האם תיריחס ארכיטרים לפנות את הדירה שלנו?

ת. כן.

ש. מהי פינירתם אותה?

ת. זה היה במערב פטש באותו שנה. זה היה באפריל. זה התחיל בכמה שקדום כל אמרו להורים של בעלי שאריכים לעזוב את הבית. אחר כך, אנחנו נתנו את הדירה שלנו ולהלבנו לגור אצלם. אז אני אומרת שהרו מדרגות, כי אחר כך זה לא היה בית יהודי, אבל בשלה זה קיבלו את זה ששתי משפחות גרו באותו דירה, ועוד אנחנו נתנו את הדירה שלנו.

ש. ארפה גרו ההורים של בעלך?

ת. גרו בקנדו קלמן (Kando Kalman מס. 1).

ש. מה לקחתם אתכם?

ת. באותו ערב, אני אומרת לך שההירה ערבית פטש, אני זוכרת מצור שברשותי עוד את המرك והכל שרהייה בשבייל ליל הסדר. רקחנו בנדואה בשבייל הירד את כל החפציהם שצעריך ואת האובל. זה אני זוכרת שבאות בלילה התחלנו את ליל הסדר.

- ש. מה הרגשתם? חשבתם שתחזרו שוב לדירה?
 ת. אבוי לא חשבת שהירה איז זמן לחשוף על זה. אבוי חשבת שחשבנו מה
 יקרה היום, מה יקרהמחר. אבוי דתיה, יש לי אמונה, איז אבוי בירקשתי
 מאי שאלוחרים יעדוזר לנו שנוכבל לעبور את הענינים הקשים האלה.
- ש. עשרתם סידוריהם שמישו ישביח על החפצים?
 ת. אבוי אתן כר מקרה ספציפי. היה לנו פנסתר. בשירה כבר מפורסם
 שאנו נזדים באותו יום את הדירה, ואבוי חשבת שבכל אירופה יש
 בתיים מישו שמסודר את ענייני הבית, החצר או השוגר. אולי הוא
 במעוד יותר גדור ממהילה החדר. הייתה לו דירה בכפר מיטה. והשוגרת
 שלחה את הבת שלה למיטה ואמרה שהיא מוכנים ליקח את הפנסתר. אמרתי
 שאנו נזדים צדיבים ולא נתנו. טברנו ואחר כר ליקח את הפנסתר גם כן.
- ש. כמה זמן הייתם בבית ההורים של בעלך?
 ת. בעלך עד יונאי גולי.
- ש. מה עשית בתקופה הדאת?
 ת. אמרתי לך שאנו עד סוף השנה לירמדי. לירמדי דת בבוח ספר בבודהה,
 פגמים בשבוע. כל יילך לפיו החוקים ההונגריים, היה חיריב לקבל לפיר
 הדת אליה הוא שיריר, לקבל שיעורי דת. אבוי מוכחה להגיד שהמפלגים
 עם התלמידים היו דרי מענינים. הם היו מאי עצובים. אבוי הרגשתי שיש
 לי תפקיד גדול מאד. ההורים, זה אבוי יכול עבשו עם גואה בספר,
 הם אמרו לי: מה עשית עם הילדיות? הם גאים שם עם הטלאי. כי אבוי
 אמרתי להם: תראו, זו בושה וזה איום וגורא מה שם עושים. אבוי לא
 הירית רוצה להיות איתם, שאבוי צדיבה לשות דברים באלה. אבוי
 עונדת את הטלאי ואבוי היה על זה ואנו נזדים בעזרת ה' צדיבים לעبور את
 זה. אבוי לירמדי אולי בחמישה בתים ספר. זה לא היו הרבה שעונות,
 שעותם לבב ביתה. בדרך כלל בבודה לא היו כל בר הרבה יהודים. היה
 שתי בירות שעותם בשבוע. עבדתי ארבעה חמישה בתים ספר. ואני

מודרנזה לחייב שבכל מקום המודרים והמנוהלים היו בסדר. במקום אחד היה מנהל שהוא אידומ ונדורה. הוא אמר לי בצלע: נו, עבשינו את מקבלים מה שמגיע להם. אמרתי: אני לא חושבת שמהריע לנו שהוא דע. זהו. ביר אני הירתי צריבה למסודר עוד את הציגנים, בסוף השנה. אבל במקומות אחרים בדרך כלל היו בסדר.

ש. אני שוב שואלת אותך על ראשיה יהודים בקהילת, אם היה לכם מגע או שמעתם עליהם, או ידעתם מה הם אריביים לעשות.

ת. נכון שידענו, ידענו. הם הגיעו די הרבה בירקורת. אבל אני משוכנעת שגם לא יכלו לחשות אותן. גם די שיקורו מלהם. אמרו מהם שם הם יוננו שלוש מאותדירות לא יקווין כלום. וכך להשתתק את הדאנות.

ש. הירבה מישתו גאנטן אריש?

ת. תראי, אני הירתי שם מורה, גזבנת. אני הירבה את בולם. לא הירתי בירחסים מיזחדים, אבל הירבה את בולם.

ש. הבירקורת הייתה בבר איז? מה שמעת?

ת. שמעתי שאולי הם לא היו אריביים לחתם כל ברה הרבה דירות במו שביקשו, וכך היו אריביים כל בר קללות למסור את כל הדברים. אבל יכול היהם שהטבעו שליהם שאנו תמיד חשבתי שאסור להנביר בירקורת. ואנחנו גם דואים עבשינו ממה שרשם שם היו במצב מאד קשה.

ש. את העתון של הקהילה, קראת את הדידוקלאפירה

(Magyar Zsidók Lapja)

ת. קראו איז כתעתן Egyenloseg. דידוקלאפירה קוראים לזה עבשינו. Egyenloseg השם אומר "אנחנו שווים". זה מהאמנציפציה שהיתה בהונגריה.

ש. הוא המשיך להופרע?

ת. אני לא דוברת במה זמן הוא הופרע.

- ש. את קדרת בוט? מה היה בתוכו בוט?
- ת. זה אני לא זוברת. בוגרתה היו בו חוקים. אני לא זוברת, אני מובהרתת להגדיר שאני לא זוברת מה הרה.
- ש. בואי נעבור לענין הזה של השילוחים מהפרובינציות. מה ידעתם על זה?
- ת. תחראי, ידענו על זה שאנו לנו לא יבולים, כמו למשל היה לי דוד אחד קרוב לבודפשט. אירן אני אפייד לך, במרקח ממנו מטל אביב לגרמניה. זה לא היה שייר לבודפשט. היה לו ראש עיר אחד, אבל הקירבה הייתה ברה. הם קיבלו בדיקות מרוז'קן זינטהייד את השואגפאס משבדיה, ששלחו לבודפשט לראש המשפחה. אבל יכול אחד זה היה לפרי שמות. הוא עשה עבורי זה המונע, כי הוא היה גם פלייט. היה לו מאר מאך קשה לסדר את זה. הוא שלח לפרי השמות אירן שדור אחד של שלי שלח את כל המשפחה לפרי שמות. ולא הרתח לנו אפשרויות לשלהו לו במוחק הזה ולקחו אותו. ואם זה היה מפיעע - אולי הרתח אפשרות שלא יקחו אותו.
- ש. ידעתם מה הריגד של השילוחים? שמעתם כבר מה קוורה?
- ת. הגיענו כבר גלוירות. על הגלויה היה שהשולח בואלדזה. אך עוד לא תארנו לעצמנו שזה יגמר בצורה הדאת. אמנם, פה אני רוצה גם להציגו מטהו, שאחרי עבד עד באיזה מקום של מחקר סטטיסטי שם קיבלו ...
- דרך אחר אנחנו שמענו דבריים שאין אפשר היה להאמין שיש דבר בזה, אבל זה היה בתוכו.
- ש. על מה היה המחקך?
- ת. זה היה כבר על אוושוויץ ועל דברים באלאה.
- ש. איך הבהירם?
- ת. זה היה קשה להאמין, אבל זו היהת עובדה. בשבעלי נתן על זה רמז שאבי לא נולדתי גיבורה, אבל זה נתן לי, וכך פעם לא חשבתי שאעשה

משהו נגד החוק. וגם זה נתן לי בכך, שהריתי בבר אמא, וראיתי להציג את הבן שלי.

ש. ואז מה עשית?

ת. קודם כל אנני רודצה להגיד שבערך בירוני יולי קיבלנו את השופטאס. אני רודצה שתהאריך, כי הזכרת קודם שהדוד דאך לזה. תגידו איך הפרוצדורה נעשתה.

ת. אני חושבת שהוא שמע שיש דבר בזה, או יכול להיות שזה המחריל בכח שהבן דוד שלי, רודי, כמו איזה מכתב שהוא יכול לשלווה לנו שופטאס. עד הדוד שלח לנו את כל המשומות וזה הגיע, השופטאס הגיעו.

ש. אתם שמעתם על מקורות שיכולים לעוזר להציג יהודים? זה היה עוד בירוני יולי. בדרך כלל לא שמענו עוד. אבל בשלהן דוד שלי כתב - עד אנחנו תפנסנו את הטרפם הזה. ובמשך זמן די קצר קיבלנו לכל המשפחה, חז מהדוד המשכון שלא יבלנו בבר לשלווה לנו את זה, כי זה הגיע לבודפשט.

ש. אלה התעוזות הייחידות שהרו לכם, לא דאגתם לעוד סוג של תעוזות? באותו שלב עוד לא. וקבלנו את זה - עד כבר לא היינו צריכים מענו את הטלאי. זה היה בתובע שזה משוחרר אותנו.

ש. יש לכם עוד את התעוזות?

ת. לא.

ש. גם לא העתק שליהם?

ת. לא, אין לנו.

ש. אני מבינה-שנודע התקופה הזו גם הריהם בבית של ההווים של בעלך? הרינו בבית, אני לא יודעת אם קיבלנו בבר את זה. כי אז כבר החלב הבא היה שהרו בתים יהודים. בתים יהודים, עד אנחנו הלבנו לגודר איפה שההווים של אסתור אופיררי גרו. הירא בשש עשרה שנה יותר צעריה פמניג, הרימה עוד ילדה קטנה. הרימה להם דירה של שלושה חדרים.

בוחדר אחד הם נשארו. בוחדר אחד ההורים שלי ובוחדר אחד אני עם הבן.

ש. תזכיר את שם הרחוב.

ת. רחוב צ'אנדי 8 (Csanadi). גם מבחוץ היה אפשר לראות שזה בית יהודי, כי היה עליו תלאי גדול שזה בית יהודו. בבודפשט היו, בעלי אומר שמאתרים אלק. כפי דעתם מأتירים חמירים אלק.

ש. מה שם עשרית?

ת. טראי, אז היו כבר החוקים. אז אולי לא כל יום, בכל שלושה ימים וה克制 חוק אחריו. ליהודים היתה אפשרות רק מאות עשרה עד ארבע, וכי לא דוכרת. אבל בין אותן עשרה לאותו ומשתים עד חמישים. אז הלבתי לשוד את נאכירות. זה היה כנראה קיז, כיון מה לא היה מי שעוזה בתוד טורדה. הלבתי לטרייל עם הילד. ההורים של געלי גם לא הלבנו לאgor רחוק, כי הם היו גם צדיקים לעזוב את הדירה בה הירינו יהוד. כי אין שאמורתי, זה לא היה בית יהודי. הם היו צדיקים לצד הדנובה, כי שם היו יותר בתים יהודים, כי שם הרמה אוברסיה יהודית יותר מרובצת, בפסט, ולא בכודה. וס לא היו רחוק, ואני עלייתך עם הרכד לבקר אותן.

ש. איך התפונסתם? היה לכם עוד כספי?

ת. אני קיבלתי עוד את המשכורת שלי. אבל שלי קיבל את הבנסיה שלו. אני לא יודעת מה, אבל אנחנו יכלנו להתקיים.

ש. על מהחרת שמעתם?

ת. ארזה מהחרת?

ש. ההונגרית, וגם החקלאית, אם שמעתם משהו.

ת. בטח, אבל לא בשלה זהה, לא בירובן דולי.

ש. יותר מאוחר?

ת. יותר מאוחר, כשהמצב היה עוד יותר גרוע. אני רוצה מה עוד משהו להגיד בסוגרים, זה בעלי יספר אחר בר. עד אפריל 1944 עוד בעלי

היה בבית ועובד והיתה לו משכורת והבל. פתאום ביום בהיר אחד, ב-

25 או 26 לאפריל, בא ארזה קצין לדירה בה גרוו, צלצל ואמר: אני
מחפש את מרד שפירץ. אמרתי שהוא בעבודה. איפה העבוזה? אז לא יכלתי
להגיד שאני לא אומדת. אמרתי ומריד רצתי לצלצל לבני שבאו מהצבא,
אבל זה היה חלק של הצבא כמו משטרת צאית, באו לחפש אותו. אבל עד
שכלכליים הם עם האוטו היו בבר שם, ולקחו אותו. לקחו אותו לחמשה
חדרים. אמרו לחזיר שעה ולקחו לחמשה חדרים. זה היה באפריל 1944.

ש. הוא היה עוד קודם ממחנות.

ת. כן, אבל אמרתי לך, זה היה מ- 1939 או 1940 הוא היה תמיד, הוא
היה בparallel בזיה שיקמו אותו למוגנה. אחר כך באופן דיפואי היו לו
תלונות ונתקנו לו לאקט. אחר כך שוב היה ארזה גרווס. עבשוו הוא היה
בבית.

ש. תקופת ארכובה הוא היה בבית?

ת. ביןואר 1943 הוא עוד לא היה בבית, עד נולד הבן. אני חשבתי שהוא
היה כמה חדשים כבר בבית, אולי חצי שנה, אני חשבתי שייתר מחצי
שנה.

ש. מודיעין המשכטם להתכתב?

ת. כן, כל הזמן.

ש. עליו, איך הוא היה במחנות אני אשמע ממן.

ת. כל הזמן התכתבנו ויבלנו להתכתב.

ש. בבתים היהודים נשארתם עד מה?

ת. עד שהמצב היה יותר גרווע, עד 15 באוקטובר. בדרך ב- 17 באוקטובר.
ב- 15 באוקטובר, בטע שמעת את זה גם מאסתער, שבבוקר המושל הורטהי
אמר שהוא רוצה לעשות בחדרה הכל, יוצאים מהמלחמה וגם נגד היהודים
מה שעשינו זה לא בסדר. הורטהי רצה לצאת מהמלחמה. לראות שם
את היהודים -طبعי אחורי בכל הפחד, כמו סיר לחץ בשפטוחרים את

המבסה. אבל באמת, בעלי ואני לא יבלנו לתאר שזה אפשרי. אנחנו בפניהם ושבנו, אך בעלי חזר בדיקוק, כי אמרתי שבאופןיל ל��חו אותו והוא חזר ב- 19 בספטמבר הביתה. אנחנו הירנו שוב יחד, וזה היה ב- 15 לאוקטובר. אמרנו: זה לא יתכן, חבל לעשות את הצעקות האלה, חבל לעשות את הרשות הגודל. אנחנו רואים איך שם מקבל פתקאות איזה חופשיות. אנחנו התפלאננו שדבר זה יכול להיראות ולא יבלנו להאמין בזה. ראיינו וידענו מה יש מסביב. איך הוא יכול להיראות. ובאמת באותו יום עוד תפסו את האדרמן ולקחו אותו חוץ מהונגריה. והם, מה שיכזיר עוד נא חלמנו שזה יקרה, בשבע או שמונה, שמענו במא תותחים שיידו. מחרב והבית היהודי היה סגור למוטר, כי אפוא היה לנודוב. והירה צרייך להעמיד שמידה. הגברים היו אדיבים לרדת לשער לשומר, והירנו מזומנים לדזה שלוקחים את בולנו. למחות ב- 16 באוקטובר איך אפשר היה לצאת מהבית, היה כל בר סגור. גם השוער פחד לחת נאשימים לצאת. אבל היו לנו השוואפס משבדיה, עם זה בירד, ב-

17 בלילה עזבנו את הדירה.

ש. ידעתם לאן ללבת?

ת. לא, לא ידענו לאן ללבת. התכנית שלנו היה ללבת לצירות השבדה.

ש. איך זה נזען לבט? בכלל השוואפס?

ת. בטח, הלכנו לבתוות, ידענו ארפה הכתובות, אולי הסתכלנו בספר טלפוגרים, לא זוכרת. אבל ידענו שזה על הר גלרט (Gellert Hegy).

הكونסוליה של שבדיה, את הרחוב אני זוכרת רחוב גיופר (Gyopar).

הbatisים היו אחד על יד השבי. במקומות אחד העוזרת עזקה עלי. כל דבר היה סגור, רק ארזה עוזרת הסתכלה ואמרה: מה, את יהודיה, את לא מתבירשת, את רוזה לבוא לפה. עזקה מוד לא יפה. הלבתי לבית השמי.

גבנטרי, הורי ובעלי היו איתני ביחד, אבל אני חשבתי שאולי בכלל

שאני אשא יהיה לי יותר קל להכנס. במקומות השני בכלל לא יבלתי

להבנש. המקום השלישית לא היה סגור איז נבנשתי. נבנשתי עד בפנים, אף אחד לא אמר לי לא להבנש, איז נבנשתי. יכול להיות שהילד היה איתתי. אני לא זוכרת שהשarterי אותו אצל בעלי. נבנשתי ואמרנו לי: מהר, מהר, את צריבה לעזוב, אסור לנו לחת להבנש.

ש. מז זה אמר?

ת. איזה פקיד, נחמן, לא בגעס.

ש. שבדי?

ת. שבדי. זו לא דיבר בשבדית, אני לא יודעת מילה בשבדית. אבל הוא אמר, עוזי עוזי יגידו בטעות, שזה נפתח הרום, איזה אלם אדם, שם בטוח יקבלו אותו. זה לא ויחוק מהה. זו אמר לי את שם החוחוב, החוב ברץ 6 (Berc). זה היה ארמן דרי גדור. הרום זו הקונסולייה הרוסית בגודפסט. אז הגענו ההורים שלי לא נכנסו, ביר לא רצוי לקניאל לנו, שאולי לא לנו להבנש. ההורים שלי לא נכנסו, ביר לא רצוי לקניאל לנו, את יודעת נוטנים להבנש לחמישה. נכנסנו ובשקלנו אותו, אמרתי, את יודעת הדמנים והתנאים עושים מבן אדם, הרום אני לא יכולה להבין איך יבלתי לחת להם לשאר בחוץ, אבל זה תנאים לגmary אחרים. ידעתי, אמרתי להם: אנחנו בפנים, אתם יכולים לבוא. בר היה, לא יותר יפה ולא יותר גרווע. ממש באותו יום פתחו את זה. האשא שהיתה בעלת הבית קיבלה אותו בסדר, אבל אחריו שעתרים או שעעה היה אמרה: תראין, בערך לא יכול להשאך פה, את יכולה עם הילד. היה להם בית חרשוש ענק לביירה, שמרו את זה לצלב האדום, שכך נשאר להם הארמן. זה היה ממש ארמן. הם נשארו בכמה חדרים והירה להם מספירה, והרודה מסרו לצלב האדום. אבל אנחנו הירינו הראשונים, רק הצוות היה שם. בא אלינו איזה עגלת מבית החרשוש ובעל היה צרייך לשפט על זה, ולקחו אותו על הר. ליד הדנובה יש הר גלרט. זה היה המוסד הזה וגט האזרות השבדית. הוא היה צרייך לרדת בסביבות שתיים, לא יודעת בדיוק

מתיר, ואני נשאהתי שם עם הבן בתנאים די טובים. הירתי שם מס' 17 באוקטובר עד 15 לדצמבר.

ש. תאריך לי ביום אחד שם, מה עשית?

ה. עשית מה שהייתה צריכה. ביקשתי את הובלות במקלהת. זה מעוניין, האשה הרתה מאד בסדר, בעלת הבית, אבל היא עשתה פיקוד על זה שהאוביקט שלה לא יכול לאיובוד. אנחנו חירנו עם זה יחד, אני לא אומרת את זה בטעס, לא היה לי ממשו אחר לעשות זאת עשית את זה בשמה היפה. אונס קבלתי ובכל דברי קבלתי. הבעיות היו שדקהמי לאבודה, דאגתי כטפחים, אכלי ותאשען וזהן קבלתי הודות שום דבר חישוף, תזוזה לאכלה. וזה בנסיבות בכחיה במקלהת, נקנות בכחיה,

ש. משרה עלי משרה ט"מ?

ה. בחותם, באבע לבן ושותור. היא אמרה שאדריך לנוקות כל אחת לחודש, שזה יהיה יפה. זה שום דבר, לא בטעס, שמהתני שאני עונשה משהו. אבל היו דאגות שוגרות לגופויוఆאותו יום לכל אחד. זה היה בשביילן טוב שיבכלתי לעשות משהו. אחר בר תבודה, זה בבר ידוע השם ביד ושם, מי היה בראש כל ההצלחה, קוראים לו סטלו גאבור (Szteleo Gabor). הוא היה בומר פירוטסנטני אונגלארי.

ש. האם ידעתם את זה איך?

ה. אני ידעתה את זה כבר בהתחילה. קודם כל חשבתי שבולים אונגלארים, רק אני יהודיה. לא עשית מדה שום עניין.

ש. במשך הזמן באו עוד הרבה הרבה אנשים?

ה. הרבה. אנחנו התחילו, ואחר בר זה היה מלא מכלא.

ש. לפניו שנמשיך על הבומר. מה היה עם האובל.

ה. מה שהיא, חוץ מהויר שלא אבלתי, ובכלל זה הירתי מדברת שאני יהודיה, בר אני לא אבלתי. הם מואד שמוון שאני האשאות את זה.

ש. הם הביראו לכם את האוכבל?
 ת. בטע, הכל, זה היה מוסד. זה היה מוסד שלקחו אמהות עם ילדים. וזה היה יפה וטוב, והירחה ברינה יפה, ואנחנו שחקנו עם הילדים בחוץ.
 לפניהו אני ראייתי שאחד מהגשרים הגדולים התפוצץ באוויר, פוצצנו אותו.

ש. קשורת שם קשרים?
 ת. קשרים שדריברתי עם כל אחד. בוגרבים הם קראו תלמידים והכל. הם היו כאלה לא גודרים, כי לא היו קתולים, הם היו דיאקוניסטים, לא יודעת איך אומרים את זה, פרוטסטנטים. לא היה לי מושג שהם בולם יהודים. ידעתי רק שהוא יהודיה.

ש. מהרי ידעת?
 ת. רק אחרי שנגמרה המלחמה.
 ש. הם התקדזו, או שפשוט את חשבת שם באליה?
 ת. לא, אני חשבתי. יום אחד בסוף נובמבר, אמרו לי, אולי זה היה בתחרית דצמבר, הם אמרו: אනחנו צרוביים להגird לך משנו, דבר עצוב, שאת צריבה לצאת מפה, כי קשה לנו מאד להחזיר יהודיה. אם את רוצה את יכולת להשאיר פה את הילד, אנחנו נשמר עליו.

ש. מי אמר?
 ת. הראש של המוסד, קראו לו פאהר גורג' (Feh'er Gyorgy) ובאלasha – (Balassa) יהודי, שניהם היו הבושים במקום. עד שזה הגיע הרוח לי אפשרות שיכלתי למשל להשאיר את הילד, כי שמעתי שלקחו את אבא שלי למACHINE עבודה למקום מרובץ. הרו כמה מקומות באיליה ממש בבודפשט. אני רציתרי לחפש אותו ויבכלי לחשאיר את הבן בשקט, הם שמרו. נבנשתי לעיר. איפילו נתנו לי מטבח במו לאחות על הראש. ובר נבנשתי ולהכתי. אך היה לי גם הזדמנויות לראות איך שהביראו, אך היה בבר גיטו, איך שהביראו אנשים מבודפשט לגורתו. איך שנבנשתי לכמה מקומות

מצאותי מביררים, אבל את אבא לא מצאתי. אמרתני לך שתודה לא אבא לא היה הרבה זמן.

אמרו לי שאנו צדקה לעזוב. בינו לבין קרה בבר שאריה יצא מהבית סזהר שלקחו אותו אלינו, בשואה ברוח ממחנה העבודה. הוא הביא לי מ"השומר הצעריר" ארזה תעוזת לידה ותעוזת נישואים ריקות, עם חותמת.

ש. היה לו קשר לתנועה?

ת. היה לו קשר, הוא היה לפניו זה. הוא נכנס דרך השער ונכנס לי את זה. הוא אמר לי לא יוכלה לעמוד מתי את ארכיפת דמי בזאת. ואני לא יכולתי לומר אותו, כי לא יצא מתוך לי מהכנס. קבלתי, אבל זה היה כי בתיק שלי. או שהם אמרו שאנו צדקה לעזוב - או משפטה עלי זה שאנו צדקה לבסוף עם הילד. אמרו שב-8 לדצמבר אמר צדקה לעזוב. הם מילאו לי את השם, לא שפיצר, כתבו שם אחר, זיגונז.

ש. אז בו היה לך שם בדורי.

ת. את שאכל ואמרתי שירוח מאוחר. ושיתרתי לך תבנית לבכת קודם למורה שלי מהתיכון. תיבננתי לכמה מקומות לבכת. הלבתי למורה בתיכון. באותו יום הינה הקבורה שלה, בשאלתני לזרה שלה ורציתי לבקש ממאה עזזה. אחר בר הלכתי, לבעליה היו כמה קרוביים מנישואים של יהודים ובוגרים, אז הלכתי אליהם. הלכתי לאחד שלא זיהה כל בר קרוב בשם, אבל הלכתי לשם. היא מאד פחדה כי لكחו כבר את בעלה. אני דוברת, אבל חבירת ואני הרגשתי שאנו צדקה לעזוב, כי מאד לא נעים לה שאנו במצבה. הלבתי למקום העבודה של בעליה - אז הוא אמר: הייתם צריכים לעזoor לך, אבל אין לך מושג איך אני יכול לעזoor. אחר בר הלכתי לקרוב אחר - והם היו מאד מאד בסידר, ובכלל לא פחדו. הם גרו די רחוק. סייפתני להם מה העניין, ואני לא מוכנה לעזוב בלבד את הילד. הם אמרו לי: את רוצה להתנצר, אז את יוכלה להשתאר. אמרתני שזה לא. קבלתי שאחנה צדקהים לצאת. אבל, ופה אני רוצה להגידי,

שחובוסים נתנו לי איזה מכתב איתנו אמי יכולה ללבת לאיזה מקום, שם יקבלו אותו. אבל הם אמרו: אנחנו צדוקים להגיד שהמצפון שלנו יהיה בסדר, מפה כל שבוע לוחרים אנשים. לפניהם דורקים בדנובה. אבל אותו קיבלו שם, ושתדע. ידעת שאני לא רוצה ללבת לשם. הלבתי לקרוביים האלה. בדיק עשו בברסה עצמם. וידעה איזה אש בוגשת שעשתה את הכביסה במטבח. היה חושך, כי היה עצבר, המטבח היה חשוך, וראיתי שם עושים בביססה. היה לי כל בר מודר, אנשים עושים בביססה, ואני לא יודעת איך אני יכולת לישון עם הילד. פארלו שלגשות בביססה זה זכר גדול, אבל מעיניים שלי אז זה היו חירום נורמליים, ומה שעשיתי זה לא היו חירום נורמליים. האש, זו הרמה בת דודה של בעל, היא אמרה: אני אדבר עם הבוגרת, היא גרה בבית בדה שיש לרם תלמיד מקום. היא התחלת לדבר איתה: תראי, יש לי איזה קרוונה שבגילה במלחמה, הבית שלו הופצץ, היא צדקה לגדור אצלך. היא אמרה: זה לא בעיה, זה רק יומרים עד שאותן לך איזה בתובת של דירה. היא אמרה: תלכי בחזרה. אמרו לך שם את לא יכולת בשום אופן - תלכי בחזרה.

אני הלבתי בחזרה. היה בבר לגמרי חושך. את צדקה לדעת שבבודפשט הדנובה היא מאד רחבה, מאד ריפה ורחבת. נסעה עט החשמלית דרך הדנובה על הגשר. בדיק החשמלית עמדה שם ארפה שעל ההר יש המוסד - היא לא נסעה הלאה כי חילוקים גרמנים הלבו בשורה רחבה אחד ליד השני. לא יכולתי אפילו לעبور את הכביש. עמדתי שם ובכיתרי, והילד בכח בירד שלו, ולא ידעתי מתי יהיה הסוף. מרחון ראייתי את אש התותחים שהרומים בבר היגינו לאי צ'אפל (Csapel Sziget). והגרמנים עברו עברו עברו בשורות אחד ליד השני. עשית איזה סרבוב ואיך שהוא יבלתי לעبور לצד השני. אבל לא היה לי מושג איך מהיינטם. במובן בכל העיר הרמה החסוכה לגמרי, זו הרמה מלחמה, היה הפצצת. לא

היה לי מושג, אך גם בחירום שלי לא עלהתי שם למקום. לא יודעת איך הגעת. ורבכליים נבחנו, זה היה מאד קשה. ובשהגעתי, בעדרת ה', הגעת למקומ. לא יודעת איך, באמת, הגעת לשם. אך אמרו: תודה לאך שהגעת, במה דאגנו לך. כי لأن ששלחנו אותך - היום בבוקר לך את כל האנשים. הם אמרו: תשאיר פה, ומחר בבוקר אנחנו יכולים לראש הצלב האדום, לסתלו גאבור. הם אמרו לאיזה רחוב. הוא נתן לי עוד שבוע להשאר שם. וזה היה השבוע של 15 דצמבר עזבתי את המקומות, והייתה לי בנה או מחותמת لأن שאני צריבה ללבת.

ש. הצעית למוסטוי עוד משהו על סטלו גאבור?
ת. אני הייחוי יצאנו ב- 9 לדצמבר. הוא קיבל אותו ואמր: את יכולה להשאר עוד שבוע. עד הלכתי כבר לרוחב פוטי 14 (Foty).

ש. מה זה היה?
ת. זו הייתה דירה של אשה זקנה. שם קבלתי מיטה אחת עם הילד. אני אף פעם לא ירדתי למליט בשעריו הפיציות, כי אף פעם אין אפשר לדעת. אמן אני בחירום שלי לא הייחוי בחלק הזה של העיר - אבל אין אפשר לדעת. ואנחנו נשארנו בזמן הפיציות. ויש סriba מדויע אני אומרת את זה. תמיד נשארנו בדירה. לא הייחוי שם הרבה זמן. ב- 15 לדצמבר נבנשתי לשם וב- 25 לדצמבר עזבתי, מהרצון שלי, אבל הייחוי צריבה לעשות את זה.

ש. זו אשה שהסבירה להסתיר אותך? מה זה היה?
ת. לא, זו הייתה הפרנסת שלה. מדורע רבלתי להשאר טט? - כי היה לה פרנסת, הייתה לה חנות קטנה של פחט. היא הייתה עסוקה בכל הרים והסבירה, לא דאגנו אותה את השניה. אבל דאגנו אותה את השניה בשheavy 24 לדצמבר והייתה קרייסטס, אך היא הייתה בבר בבית. היא בנדאה, לא דאגה אפילו בטח היא עשתה יפה את הארון במטבח. למחרת ב- 25 לדצמבר

הירית במטבח גם הבן והוא גאנש, ועוד לא היה בן שנתיים, גאנש עם היד בארכון. הירא התחלת לצעוק עלי: את בנדאה איזה יהודיה, איך את מונבנת את הרולד, את לא דארט שצבעת את זה לקרוואט החג? הוא גאנש בזאת עם היד. הירית צריבוה בבד מזמן לקחת איזה שוט ולהרבייך לו ברד. אומדרים פה בביתה שאט נבראית איזה יהודיה.

ש. אנדי מבינה, את באילו שברת עצלה חדר?

ת. לא חדר, מיטה, מיטה בחדר.

ש. ואות שיילמת לך?

ת. בטוח. הטעגת גווע באוטו בית. זה היה בית פרטני עם אנשיים מסכנים מאד. אחרי בר הירטה עוד מירושטי שאורה באוטו חדר ארתר, גם קירבנה איזה מיטה, גם הקרובים שלחו, וגם לא ידעתי שהיא יהודיה. לא היה לי מושג איזה אשה נכנסה, שלום שלום זונה. אז לא עניתי לה, לא עניתי. נכנסתי לחדר, הלבשתי את הבן ולקחתי את הפקק שהייה לי מהמושך שבו לוקחים. עכשו כבר ידעתי שאין לי הרבה אפשרויות, מפה אני צריבקה לצעת. אם מתחילה לחשוד בזאת שאולי אני יהודיה – אז אני לא יboleה להתווכח על זה. אז רציתי ללבת מקום הזה שרש לי ארודה דברון ללכת, לא מרצון טוב אלא מחוסר בדרירה. אבל אני רציתני שידענו איפה אני נמצאת. אז עלייתן שוב לקרים האלה שהרו כל בר בסדר. במיוחד, את יboleה לראות, הגווי, הבעל של הבית דודה של בעל. באני עלייתך זה היה בערך שתים עשרה, לא יודעת בדיקת. בדיקת איך שעלייתך, הם גרו בקומה חמישית, התחליכו סייניות כי באן אוידונאים להפץ. ימונבו כל המשפחה ירדת למפלט מהקומה החמישית. במנון שאני לא יבלתי לדدت. אז בעל הבית הגווי, שנולד גם גווי, הוא נשאר איתני למעלה. לא שזה הבדל אם מקבלים איזה הפצתה – אבל בשביבה זה היה הבדל גדול, לא להשאר שם בלבד למעלה, שהוא בעל המשפחה נשאר איתני. וזה אני אף פגע לא שובחת לו. הוא נשאר איתני עד שההפצתה לא

גמרה, זה היה חצי שנה, אני לא זוברת בדרכך, אני בשארתי שם. כנראה זה היה אחר הצהרים, כי אני יודעת שהגעתי למקום וזה היה די ארוך לכetta. ברחוב הרו סוסים שתיים ואנשים מתרים. הגעתי למקום לא-הטירון האונגלי, איפה שהרצל למד. נבנשתי לשם. זה עוד מעין, איך שלא רציתך להבנש ואיך שמחתי שפתחו לך את הדלת. ואחריו יומם בזאת אמרנו לך שאולי אני יהודיה, ואחר כך הרו הפטצות גדורות ואני הריתי בקומה חמישית, ואחר כך הדרך הדzo שאי אחד במנעט לא היה בדרכך אך אנשיים וסוסים מתרים - זו הייתה דרך מאד קשה. ולראשונה הדעת אמרתי: אנחנו הולכים לטיציל, אני לא רוצה להפדרע. וכבר הלכתי. זה היה חג. ושם הרו כולל במו דיאקוניסטים, אבל עם כל התלבושת, חילקו תה לאروم ערב, ספק ועוגה עם פרה. במובן בספק לא נגעתי, כולל שמו כרי קבלתי גם בשבייל הבן. זה היה עוד יומם שהיה אוכל, עוד כמה ימים היה אוכל. אחר כך הגיעו כמה יוצאים מהמודה. כל יומם היה יותר ויותר קשה, הרו הפטצות והיה קר, ורחצנו כלים במים שהרו מלאי קרח, כל כך קר היה. חירנו, חירנו. לילדים בכלל אמהות היה לא טוב. כי הרו תנורדים ישנים שייצאו מחתם גז. לא היה nisi שירשטור עליהם. אחר כך במנעט לא היה כבר מה לאוכל. בסוף יומם אחד קיבלנו איזדה מתק, אבל לחם בכלל לא היה כבר.

ש. איך ישנות?

ת. ישנו באיזדה מיטה, הבן ואני. אבל הילדיים קיבלו גם דיזנטריה. עוד משהו, אני לא רוצה להראות יותר צדקה ממה אני. הקروب הזה אמרתי לו איפה אני, הוא הביא איזדה שומן או שמן. ידעתי שזה יبول להרים חזיר. אבל כל כך שמחתי שהוא הביא ובכך אכלתי, בלי לחם ובלר בלאום, כי היריתי בבר כל בר רעה, עם האבעבועות בבה, טעםתי תמיד, וכך אכלתי. עוד משהו אני צריבה פה לספר במאצען. אמנס על זה

בעלי יכובל לדבר, אבל קבלתי הودעה שאיפה שהוא היה היטה הפצצה והוא בא להורדים שלו, וההורדים היו שלושה בתים מהמקום שבו היהתי. שלושה בתים יותר רחוק זה היה בית יהודי של יהודים. אך של גיסטי היה המנהל שם. הם לקחו את ההורדים של בעלי לשם. ואחר בר בעלי גם הגיע לשם. זה אני ידעתו בבר. אבל שלושה בתים אז זה היה רחוק מאד, כי לא היה אפשר לצאת למרחוב בגליל המלחמה ברוחבו.

יום אחד גם הבן שלי קיבל דיזנטריה. אני בิกשתי שישבו אידה רופא. הרופא אמר, אפרילו שם ידעתו שיש רופא, בבית הרותם. הוא אמר שהוא לא יכול לצאת, אם אני אבוא - זה בסדר. שם ביקשו מני לא ללבת, כי כל הזמן כאים אוירוגנים ומפzieאים. אבל ראייתי שהבן היה כבר בר רמב. סר והכל קבינו באמצע הרום אידה מוק. אז הוא נתן מכה וזרק את כל המרק מרובע העב וכאב. אז החלטי ב- 12 לינואר אני לוקחת את הילד, בשם אלוהים, אני הולכת. ואז הלכתי והרגשתי שהאוירוגנים בדיקוק רוצים לזרוק עלי את הפצצות. זו הרשות בזו כי זה נופל נופל נופל. הקבינו ושם היו ההורדים של בעלי וגס בעלי היה שם, וגם רופא היה שם. הוא נתן לו אידה תרופה בידמות, וזה במשך יום אחד נגמר לו כל הדיזנטריה.

לנוחת ב- 13 לינואר הרוסים הגיעו.

ש. תאריך קצת את הבנירה של הרוסים.

ת. אני אגיד לך. כשהם נכנסו, הדבר הראשון היה שם הרגן אידה זהה צער. לא שם רצוי להרואה אותם, אבל אמרו אסור לצאת מהבית והם לא שמעו ולא ידעו. הם היו כל בר מאושרים וברגע הרגן אוזן. גם השמלה היה עצוב. זה שאהבו אחד את השני, וברגע השמלה הם נחרגו. אנחנו, בבר בלילה שמענו ברמקול שם הוזענו: אנחנו מתקרים, אנחנו, בבר רחוב זה זה. ואנחנו בבודפשט. ידענו זהה לא דחוק. אחר בר באו רוסים באלה מאוקראינה, עם עיריים מלוכנסנות, עם פנים שחדרות,

עם הרובגה ביד. אז יישנו חמוטרי ובعلي והבן ועוז במתה אנשיים, בבה, בשוררות. אז אני נתתי לבן טפיחה שהוא יתחיל לבוכות. הבני גיבורה היה חיטה חמוטרי. בשלהם דפקו, דפקו עם הרגל והרובה והכל. אז נתנו במתה ייריות, אז לא היה חשמלית כי לא היה השמל ולא היה מים. הם באו עם גדורות.

ש. על הרוברים?

ת. לא, זו היה חיטה שכונה של הרבה וילט, וזה לcko נורות בגדוד צדאות. אז ורבינו. אף חושבת שאני לא פתחתי את המתה, ואיתוי שהבן ייפנה קאף, אבל הוא יישן וילא רצאת לבוכות. אחד אין הם עזבון. מה ש焦急תי צהידי לך, וממשירין אני קומצת במתה ימים קדימה. אחר כך אנחנו הלבנו עוד לבוארה, כי פעם רחוב אמוד היה כגרמנים ועצם לדושים, מרה לפניהם שם חזרו.

ש. אתם ראייתם את המלחמה ברוחב?

ת. אני באופן ארשי לא ראייתי, רק שמענו, שמענו את הירירות ואת הכל, וברדיין אמרו. אנחנו הלבנו אחרוניית למה שהייה בבר במתה שבועות של הרוסים. הרוסים נכנסו ורצו לקחת את הנchorות, זה לא היה מעבודה. אז בעלי נכנס לעיר והלך למקום העבודה שלו ומצא איזה חדר וחדור. היה שאלת אם הוא יוכל לחדר, כי רק בחרל היה אפשר. אנחנו הלבנו די רחוק, ונחרסים לcko אנשים לעבודה. זה פלא כל דבר. ואז שהלבתי, כי השארתי את כל הדברים שהיו לי השארתי במקום שבו אשאשה הזקנה אמרה שאולי אני יהודיה. ואמרתי לך שאני אף פעם לא ירדתי למקלט. הבית קיבל איזה פצעה, והחדר - כמו בתיאטרון, החדר איפה שאני גרת. חצי חדר היה, למשל געל אחת נשאה וגעל אחת נפלת לתהום. באמת, אני לא יכולת להיות מספיק אסירת תזוזה. תזוזה קודמת בכל לאלווהים, וקודם בכל לאנשים, זה בכלל רודי זינגריריך והקרוביים של בעלי. לבב אחד שעדר לי, שבאמת זה נפלא וזה פלא מרי שנשאר בחירום.

- ברינטיריים הורי נבנשו לחיתו והם יצאו מההיכו ב- 18 לינואר.
- ש. אתם גרים בחדר הזה שבuckle מצא?
- ת. ביום אחד, ביום אחד הלבנו לגור שם. אבוי אגיד לך מדוע, כי לא היו שם חלונות, בלבד היו שבורים. בובוקר בשרציתרי להלביש את הבן האצענאות שלי לא פעלנו, היו ממש קופאות.
- ש. רציתרי לדעת ארפה גרים עד שעלייתם לארץ.
- ת. זה עוד הרבה זמן, זה עד 1953. בקושי חזרנו לדירה שלנו, בקושי לבנו אותה בחוץ. קודם מ' שער בפניהם - חצי הוירה, את אדריכל ליתר, זה היה נזיר והוון, זה היה בית מודרני. היה גם חדר בשכיע עוזרת, נגילה זה הפט ניכן לחדר לשתי משפחות. אנחנו הרינו שלוש נפשות עם הבן. היה שם חיל עם אמא שלנו. והוא עוד אהרי המלחמות, כשחזרנו ביחד אמר: ארונות יהודים מסדרחים, ואנו אותו لكم. אחר כך הם ייאנו. אבל היה שלב שהרינו ארכיבים לגור ביחד. נגלי עבד. ב- 1949 רצינו לבוא מהונגריה באופן איר-ליקאגלי ותפסו אותנו בגבול. אך ישבנו בבית סוחר עם הילדיים. הילדיים ישבו שם שבוערים, כי תפסו בדיקון בגבול, עד שהם רואו שאנו לא מסוכנים. הרינו צרכיים נרכשת דרך הגסטאפו וזה היה מאד קשה. באופן رسمي בעלי קיבלו ארבעה חדשנות בבית סוחר ואני שלושה חברים. בתקופה הדעת זה לא היה קשה. היה מקהלה והיה שיעור תרבויות ועוד דברים באלה שהריה אפשר לבנות גם בבית סוחר. אחר כך ב- 1953 יצאנו. אחרי שהרינו בבית סוחר - כמו לא היהת לי עבודה, כי הירתי בעבודה ממשכתית וידתמי מהפרק בעבודה בתוך מורה.
- ש. בארץ עבדת בתוך מה?
- ת. בתוך מורה, אפרילו שהדריבור לי לא מספיק טוב, אבל פה הירתי מורה לזרמה.

- ש. ישר באתם לירדושלים?
- ת. לא. קודם לבננו לkırובא בפר החורש. מקירבוז בפר החורש לבננו למושב אביגדור ומשם לירדושלים.
- ש. כמה ילדים יש לך?
- ת. שני ילדים, תודה לך, בן ובת.
- ש. את אמרת לפניה שסירימנו מההו על ההצלה שלך. את רואה עוד להוסיף, על העזבה שניצלת, מחשבות?
- ת. יש לי מחשבות שאני לא מרגישה שאני בטינה יותר טוב מהשנה שעברה ואני, זו מחשבה דואשונה. ומהשנה השניה היא שטמד היותה לי אמונה גדויה באלהים. תמיד הרגשתי שאני פיא חיובות ואני מוחדרת, וזה נתן לי כח לעبور את הדברים.
- ש. עוד משפט או שניים, הירית בהונגריה?
- ת. הירית בהונגריה, את בטע מתפלאי, ואת תשפטו אותי, הרגשתי מאד טוב בהונגריה.
- ש. אני לא שופט או אחד, אני בעצמי הירית שם.
- ת. הרגשתי שם מאד טוב.
- ש. מתי ביקרת שם?
- ת. ביקרתי ב- 1982, 1984, 1986. נתנו לנבדים שהרו בר מצוה, שרצינו להראות להם מארפה האבא שלם יצא.
- ש. אני מודה לך. אם יהיה צורך להוסיף מההו ותזכיר - אני אשמה מאד שתשלמי.
- ת. אני חושבת שדברים אלה, וחשבתי גם במחילה, שאנו לנו צרכי לספר על זה, איך אנחנו קוראים בהגדה של פסח שצריך תמיד לספר. ומואניר עברתי את זה, ותודה לאל אני יכולת לספר - אני מרגישה שזו חובה לספר.

סרט מס. C/112

- 29 -

עדות מס. T/112

ש. תזדה רבה.

סוד הראיון עם גברת קלרה שפירצ'ר.